

Kana dine avri t̄iro skirimo ando berš 2013, baro zumo kerd̄ile khatar les. Phušen e gaže pár les taj pár tu ži ad̄es? Phušen vi e Rrom, taj vi variko andaj thema?

S̄i tu baro čačimos. Kana sas dino avri m̄inro lil, m̄inro skirimo, but manuša dine дума anda leste. But media – televizionea aj radio, dine дума anda m̄inro skirimo. Vi ando djes de adjes but manuša pušen m'anda m̄inro skirimo, koče ande Francia, vi ande Rumunia, vi ande Italia, vi ande Polonia. Vi el Rrom andaj Rumunia taj andaj Francia pušen ma anda m̄inro skirimo, pušen ma andaj Sorbonna, pušen ma, so kamav me te k̄erav anda Rrom.

Te kamlalas te sikaves o skirimo varikaske, ko numa či gindas les, soske duj trin vorbi phendalas leske?

Me phenauas lesk̄e, k̄e ande m̄inro skirimo phenav anda m̄inro d̄živdipe, anda m̄inra familiako. Kana s̄imas c̄ignorr̄i, ande Rumunia m̄inr̄i dej, m̄inro dad, xasarde peski bukji, k̄e sas Rrom. Trebuisardja te teljaras ande ver čhem, kašte avel ame ek trajo maj lašo. M̄inro dad, plačalas les but e Francia. Teljardjam andaj Rumunia, ar̄esljam ande Italia, ande Roma, pe ek baro placo. Oče sas but čorrimos. Oče trebuisardja te mangas, kašte traisaras. Sas but nasul, sas but pharo and' amende. P'urm̄e teljardjam ande Francia. Dar vi okoče sas but pharo, kana ar̄esljam. Nas ame kh̄er, nas ame love, el gaže gonisarde ame. Dar adžutisardja ame ek familia frančeska, ek profesoara. Adžutisardja ame, kašte las ek kh̄er, te d̄žas la škoalate. Me hai m̄inre pheja geljam la škoalate. P'urm̄e me gelem ande universitate kaj Sorbonna ando Pariso. Kašte studiv o drepto, o čačimos. Me kamav te k̄erdjov ma d̄žudekatoara, kašte k̄erav čačimos savorr̄enḡe, čačimos el Rromenḡe, el gadženḡe.

Ande keťi šiba dine avri kado skirimo? Ande keťi thema biknumaren les?

M̄inro skirimo s̄i lo dino avri ande trin šiba thaj bikindo ande trin čhema - ande Francia, ande Romania, ande Suedia s̄i lo xancorr̄i anda leste dino avri. Kamen vi ande Italia te len les haj te den les avri.

Anda sos skirindal kodo? So ašilas tuke, kaj skirindal les? Mišto phenav, kaj o Veille rodas tu, kana šundas tu ando radiovo? Sar kerenas kado skirimo tume duj žene khetane?

Ande kodo bërš, duj mija dešutrin, kërдем prima ëk intervio po radio, te phenav anda situacia Rromengi ande Francia, kë sas but phari. Sas e politika but phari haj kamlem te dav дума, te phenav so pakjav me, kë si mišto. Kana o Frederic ašundja ma, o Frederic Veille rodja ma, manglja mangë te skriiv. Me či kamlem. Mangë sas mangë but ladž, but dar. Me či phendemas khanikaskë anda mınro dživdipe maj de anglal. Taj dem but godi, me kamlem te skriiv kado lil, kašte sikauav ël gadžengë, sar sam ame Rrom. But gadže či prinžanen ame taj pakjan, kë ame sam nasul manuša, kë ame sam čorr, kë ame sam melale. Taj me kamlem te skriiv, kašte phenav v'el Rromengë, kë ame traisaras, te këras amari viaca laši haj sam manuš laše, sar so aver manuš.

Kana phendem ko Frederic, kë kamav te dav avri o skirimo, ov avilo ando Bourg en Bresse taj maladiljam. Ov pušlja ma anda mınro trajo, anda mınro dživdipe, taj redžistrosardja les, so phenauas me. Taj skriisardja, so phendem me. Palal me drabardem, so ov skriisardja, taj skriisardem, sar plačal ma man. Kadja dem avri amaro skirimo.

Si variso, so kerdalas aversar ad'es?

Me pakjav, kë sas maj mišto, kašte adžukërauas te terminiv mınri škoala, haj p' urmë me skriiv, kašte avel ma maj but eksperienca haj maj but libertata te phenav sa, so kamav. Dar fal ma but mišto, kë skriisardem ando djes d' adjes.

Atunči, kana skirisas, line tu opre andi škola pe žura pi Sorbonna. So ašilas apal? Kamlal te ašola tutar žugo vaj avokato. Kamesas te keres aver profesii ad'es?

Kana skriisardem, phendem, kë kamav te kërdjov ma džudekatori. Anda mande džudekatori si but šukar profesia, si profesia, kaj daštil te kërël o čačimos. Me ando djes d' adjes dav but godi. Či žanav. Pakjav, kë kamauas te arësav ande European Court of Human Rights. Fal ma, kë si but šukar profesia. Man vi aver profesii plačal ma ando djes d' adjes, ma avokáto, ma aver. O Del žanel, so kërava.

Ando skirimo vorbis pa rromani krisi. Numa si tumende kadi krisi andaj Rrom andaj Rumania? Sar dikhes per la tu, kaj džudikatorii?

Amende ande Romunia vi ando djes d' adjes Kris [kërdjol pe], kana si problemi maškar ël Rrom, kana xan pe ël Rrom maškar peste. Mınro

papo sas džudekatori ande Kris, ov sas manuš but lašo taj sas les bari godi. Haj pakjav, kë sî ëk bukji laši and' amari tradicia, and' amari kultura. Maj sî bukja, kaj trebun [t' aven] parrude ande amari tradicia. Pakjav, kë sas but maj mišto, kašte amare džudekatorja te na aven pokjinde ël Rromendar. Finkë on den e dečizia, kolesko, kaj del les maj but love. Haj či pakjav, kë sî ëk bukji laši.

Phendalas variso kodolenge, ko ginen amáro žurnalo taj ko numa či ginde tíro skirimo? So-j kodo per tu i famelija?

Kolengë, kaj či ginde mînro lil, skirimo, phenauas lengë doar trin bukja: Phutren tumare jakha, phutren tumaro šero, phutren tumaro gji! Anda mînri familia on žanen, phendem lengë, čitisarde savorro mînro skirimo haj žanen, so kamav me, sostar mardjom ma me, sostar dem avri kado skirimo.

Kado vreme, kana salas cigno šavoro andi Rumania, sas but pháro. De vi kade vorbis šukares pa kodo. Sas variso atunči, so apal nas tu andi Francia, vaj so naj tu ži ad'es?

Kana sîmas cigni, ande Rumunia sas pharo, sas but čorrimos, nas ame love. Man sas sa šukar, kë ame samas savorrë pe ëk than. Samas but manuša - sas mînri mama, mînro papo, mînri bibi, mînro kak, mînri varë, mînro vëro... Haj kana samas savorrë pe ëk than, sas anda amende maj šukar amaro dživdipe.

Ando skirimo kames te phagres e stereotipi paj Rrom, lenge gindura, kaj sa e Rrom feri khelen taj d'ilaben, khelen pi gitara. Ande sos si i rromani kultura kecavi, sar naj čisoski aver kultura?

O čačimos sî, kë sas ël stereotipe paj Rrom aj stereotipe, kë on dilaban, khelen... Dar kadala naj urito stereotipe. Haj sî vi ande lende but čačimos. Maj [sî] ël stereotipe, ël neve, kaj phenen, kë Rrom sî čorr, kë on kërën nasulimos, kë on či kamen te bišalen ël šaven la škoalate. Kadala sî stereotipe, kaj sî but pharo haj kaj kërën amengë nasulimos. Haj či žanav, sostar ame but kadaja amari kultura haj amare Rrom, but kadala stereotipe, dar pakjav, kë sî finkë ame či prinžanen ame e ljuma, kë amari kultura naj prinžandi haj kë 'l gaže či žanen ame haj pakjan on, kë ame či sam sa lende manuš.

Ando skirimo but vorbis pa tí identita, pa kodo, ko sal. Kodo pharuđol anda ekh berš ži aver. Sar-i kodo ad'es?

Pakjav, kë amari identita parrudjol pe, kana ame baruas haj ame phuruas. Dar pakjav, kë si bukja, kaj ašen ame savorro džuvdipe. Amari identita si amaro chem, amari familia, amari kultura, amari relidžia, amari škoala, amari profesia. Haj mīnrī identita si sja kadal' bukja. Sim e romni, sim e gaži, e Francuzoajka, vi andaj Romunia, sim žurista. Sja kadal' bukja kërën amari identita.

Soski šib i tuke maj paši, i fransesko vaj i rromani?

Kadal' duj šiba si mangë but paše, dar ando djes d' adjes o čačimos si, kë me dav дума savorrë djes frančeza, kana sim ande škoala, skriiv ande frančeza šib haj gīndiv ande frančeza šib.

Kana variko vobij duje šibanca, šaj avel, kaj varikana gindis andi jekh šib, varikana andi aver, pala kodo, so ašol, kasa sal khetane taj kade. Šaj avel, kaj ande ti buti, pa žura, gindis maj but andi fransesko šib. Kana si kade, sar phenav, atunči si ande to trajo situatsii, kana gindis maj but andi rromani šib?

Me dav дума maj but šiba, trin šiba. Dav дума frančeska, dav дума rromanes taj dav дума vi romuniaki šib, haj o čačimos si, kë dav дума vi angliaki šib. Maj phendem, ande škoala, ande Sorbonna, dav дума but frančeza, gīndiv ande frančeza šib. Kana sim ande mīnrī familia, dav дума rromanes taj gīndiv rromanes. Mīnre phejanca dav дума vi rromanes haj vi frančeza šib. Haj o čačimos si, kë kana gīndiv bukja komplikime, teoria, politika, filozofia, drepto - gīndiv ande frančeza šib. Numa kana gīndiv anda mīnrī familia, kana sim but xoljariko, kana sim but lošali, gīndiv ande rromani šib.

Reses numa tīre amalenca taj ta famelijasa andi Craiova? Savi-j i situatsia e Rromengi andi Rumunia?

Kana sas o milaj taj samas ande vakanca kaj škoala, gelem, mīnrī familia ande Rumunia, kašte dikhas amara naciasa - amare bibja, amare kak, amari phuri mama, amaro phuro dad. E situacia el Rromengi ande Rumunia si li ando djes but phari, sar si li ande Francia. Si diskriminacia taj si čorrimos. El Rrom si le dikhle but nasul katar el gaže. Sja si le dikhle vi ande Francia, ande Italia, ande Anglia. Si but Rrom, kaj naj le bukji, naj le khër, lengë šave či žan la školate. Haj si le ek trajo but pharo. Si rasismo. Jekh khërë ande Romunia sar si jekethane Francia. Ma o čačimos si, kë dėkana e Rumunia dja [pe] ande Unia Europeano, kėrdila politika andaj integracia Rromengi, ma me či dikhav kadaja politika, kë

Okomentoval(a): [s1]: prosím o překlad

kërdja but lašimos anda Rrom. Sas but korupcia haj ando djes de adjes sja situacia phari andal Rrom.

Ando berš 2010, tela Sarkozy, skirinas but nasul paj Rrom ande medii, či kamenas e Rromen atunči. Deportinde e Rromen andaj Europa *l'est* palpale ande penge thema. Vi apal, tela Hollande, kerenas kecavi politika te šuden avri e Rromen. Šundam vi kodo, kaj ando berš 2013 numa maj nasul sas. Sar i kodo ad'es? Sar dikhel kodo i ad'esutno politiko representatsia?

Me adžutikërauas but mištimos, kana avilo o presidento Hollande. Me sīmas but xoljariko, kana dikhlem o čačimos - o Hollande taj o Manuel Valls či parrude khanč andal Rrom ande Francia. Maj kërde maj nasul, maj but Rrom sas bišalde ande peskë čhema. Adjes e situacia ël Rromengi ande Francia sī li but phari. O stato či kamel te adžutil le, či kamel te del le aktë, khër, či kamel te šon ël šaven ande škoala. Haj sī maj but maj pharo, ël karale maren ël Rromen. Ël manuša anda e politika kamen te šuden ël Rromen sa avri andaj Francia. Ande sočietata si but xoli, but stereotipja paj Rrom. Či parrudila e situacia ando djes d' adjes.

Gindis, kaj sal advokato le Rromengo?

Me či žanav, kana sīm advokato ël Rromengo. Me sīm dar ëk Rromani šej, kaj mardjol pe andal Rrom, haj kamel o mištimos ël Rromengo. Kamel dar o čačimos.

Gines tuke vi pa kodo, so ašol ande avera thema, phenas ando Čecho, ando Slovako, ando Ungro, ando Polsko? Sas tu kana te žas khote varikaj, te dikhes sar i khote? So phenasas amare Rromenge khate, so bešen?

Sīmas ande Polonia duvar. Sīmas ëk data ando milaj duj mij aj dešutrin ande Krakovia, po duj agusto, andaj komemoracia ko samudaripen ël Rromengo katar o Hitler ando Auschwitz, ando Birkenau. Samas oće ande Polonia panž šëla manuša, ternë haj maj xancī ternë, Rrom haj gadže. Oće ando evenimento "Dikh i Na Bistar" kërdo kataj asočiacia Ternipe. Me sīmas mīnra asočiaciasa andaj Francia, "La Voix de Roms". Sas oće baro evenimento, haj sīkljam but anda amari istoria Rromengi. Sīkljam anda o samudaripen. Haj de ande kodo bërš skriisardjam ëk nevo lil, panž žene, kaj bušol "Avava - Ovava".

P'urmë simas pale, ando milaj duj mija dešustar, ande Krakovia, te partičipiv ando evenimento "Dikh i Na Bistar". Kërdem ëk diskurso ande konferencia. Haj kado bërš samas ëk mija manuša. Sas but mišto. Žanav, kë e situacia Rromengi ande Slovakia, ande Ungaria, ande Polonia s'i li but phari. Phenav ël Romengë, t' aven zurrale. Trebul te mardjon pe anda peskë drepturi. On trebun te den pe o vast maškar peste. Či trebul te adžukërën te del o vast o stato, ël gadže. Trebul te ušten opre, Rromalen!

Ando aprili šute tu *advisoris honoris* e Rromenga problematikako tela premieri rumuňikako – so-j kodo? Varisosko simbolo, kaj sikaven tuke paťiv kodolestar, so kerdal khatar e Rrom? Vaj varisoski serioсно oferta te šaj žutis te lašarel i situacia e Rromengi andi Rumunia? Si tu varisosko gindo, so kames te avel avri anda kadi buti? Sar dikhes ad'es po dopaš bërš, so salas ande kadi funksia?

Kana manglja mangë o premiero la Rumuniako te avav leskë "advisoris honoris" pe problematika ël Rromengi, me či kamlem. Pala dem but godi, sas mangë dar te dav m'ande politika, sas mangë dar, kë kamen ël gadže mandar te profitin, sas mangë dar, kë kamel te sikavel man, sar ëk simbolo, te sikaven kë on, ël gadže, naj rasisto. Me ačeptosardem kadaja funksia, kë či kamav ël gadže te kërën politika andal Rrom. Kamav, vi ël Rrom te kërën politika, kamav vi ël Rrom te phenen, te sikaven so pakjan on, kë s'i mišto, haj so ažukërën on kataj politika. Ande kadaja funksia me trebul te phenav ka o premiero la Rumuniako, so pakjav, kë s'i mišto haj naj mišto andaj situacia Rromengi haj andaj politika la romuniaki. Trebul te anav leskë ande atencia, kana s'i ëk problema ël Rromenca. Trebul te dav les godi, te phenav, so trebul te kërël te lašarel e situacia Rromengi.

Maj dav ëk egzemplo: Kana gelem ande Polonia haj ande Krakovia kado bërš ande komemoracia anda Holokausto, me kërdem ëk diskurso ando anav ël premjerosko. Me či phendem, so kamlja ov te phenav, haj phendem, so pakjav me, kë s'i mišto. Man fal ma nasul, kë naštisardem te kërav maj but bukja ande kodo dopaš bërš, man nas ma but vakt, simas but okupime kataj škoala, kataj Sorbonna, maj kataj m'nri asoćiacia "La Voix des Rroms" ando Pariso. Taj ande kodo dopaš bërš skriisardem ëk nevo lil, phendem tumengë, "Avava-Ovava". Me kamav taj pakjav, kë daštiv te kërav maj but bukja, te inklël mišto anda kadaja funksia, dar kamav te phenav, maj but te žanen savorre Rrom amare, kë me či lem niči love anda kadaja funksia, či simas pokjindi, nas ma niči kaj avantažo,

haj kërдем numa, so pakjav me, kè si mišto andal Rrom. Či kërдем so phende mangë ël gaže. Te train, te aven baxtale!

Poznámka k jazykové redakci a transkripci romštiny

Jedná se o varietu kalderašštiny z Olténie (Malého Valašska) v Rumunsku. Je velmi blízká jiné varietě rumunské kalderašštiny, a to banátské. Tou jsem se zabýval ve své doktorské práci “Některé aspekty kultury banátských Rromů prizmatem rumunské kalderašské rromštiny”.¹ Rumunské variety kalderašštiny vykazují velmi silný vliv rumunštiny, který se pochopitelně promítá i do fonetiky. Transkripce, kterou jsem užil při redakci tohoto textu, se liší od transkripce užitě v mé doktorské práci víceméně jen užíváním *j* namísto *y*. Grafém *j* užívám při jotaci, např. *jekh*, a při palatalizaci, např. *kërdjovav ma*. Ne však v případech, kdy po *t*, *d*, *n* následuje *e* nebo *i*. Tyto samohlásky měkčí v těchto spojeních samy o sobě, ovšem méně než v češtině, např. *godì* (godji). Dále užívám *j* v samohláskových skupinách *ai*, *ei*, *oi*, v prostředku a na konci slov, např. *maj*, *dej*, neboť tak zní skutečná výslovnost. Zachytit kolísání výslovnosti samohlásek je celkově obtížné, neboť jejich výslovnost závisí na hláskovém okolí, rychlosti řeči, návycích mluvčího (jeho idiolektu) atd. Pro neurčitou samohlásku, která je v rumunštině zapisována jako *ă*, užívám *ě*. Výhodou tohoto přepisu na rozdíl od jiných možných, např. *a*, *ä*, *ö*, je zachování základní ortografické podoby *e*, jak se s ní setkáváme v transkripci jiných dialektů romštiny. Další výhodou užívání *ě* je to, že jej lze psát přímo z klávesnice bez používání funkce “symbol”. Obdobnou samohláskou je *î*, které je podobné ruskému *и*. V případě výrazu *skirimo* respektuji výslovnost Aniny Ciuciu, ačkoliv gramaticky správně by mělo být “*skirimos*”, v případě některých kolísavých tvarů, např. *Rumunia*, *Romunia*, *Romania* nebo *thaj*, *haj*, *aj*, ponechávám kolísání.

Zbyněk Andrš

---

¹ Tato práce je dostupná na adrese: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/24332/>